

НС „ЗВЕНО„ И КОНСТИТУЦИОННИЯТ ВЪПРОС

1946 – 1947 г.

Лора Дончева

Настъпилите изменения в държавно-политическия и стопанския живот в България през 1946 – 1947 г. водят до поставяне и решаване на въпроса за промяна на конституционното статукво. Дискусията по проблемите на новата конституция открива възможността всяка политическа партия да изложи и защити своите идеи за принципите и механизмите при организиране на системата на държавна власт и управление, да развие и обоснове възгледите си за правата и свободите на гражданите и тяхното гарантиране от посегателствата на държавата чрез основния закон.

Управляващата отечественофронтowska коалиция публично оповестява началото на конституционния въпрос с приемането на закона за допитването до народа за премахване на монархията и провъзгласяване на Народна Република и за свикване на Велико народно събрание през лятото на 1946 г. Преди да бъде внесен в пленарната зала, законопроектът е обсъждан на заседание на Националния комитет на Отечествения фронт (НК на ОФ), проведено на 22 юли 1946 г. Определени различия между коалиционните партньори предизвиква текстът на чл. 12, който в синтезиран вид откроява основните характеристики на бъдещата конституция. Представителите на Народния съюз (НС) “Звено” участват активно в прецизирането на текстовете, които се отнасят до частната собственост. Г. Кулишев и П. Попзлатев изразяват несъгласие с формулировката “частна собственост, произтичаща от труд и спестовност”. Според тях частната собственост трябва да бъде гарантирана “без всякакви уговорки и допълнения”, за да се отговори на програмата на ОФ и фактическото състояние на обществото, базирано на частната собственост. Категоричното постановяване на принципа на частната собственост без ограничения според

техните разбирания би предотвратило тълкувания, че се гради социалистическа държава, а не народна държава¹. И. Харизанов намира, че подобен текст предполага несигурност за частната собственост, води до “откриване една ера на конфискации”. Той настоява за гарантиране съществуването на частната собственост, като предвижда и възможността тя да бъде отчуждавана при доказана обществена необходимост срещу обезщетение. В същото време И. Харизанов предлага включването и на текст, според който придобитата чрез труд и спестовност собственост ще се закриля от държавата². Той мотивира своята позиция със стремежа Конституцията да гарантира безусловно частната собственост, да я предпази от своеволия и разследвания при определяне на произхода ѝ, но е убеден, че посоката на новия курс в общественото развитие са съдържа именно в закрилата на придобитата чрез труд и спестовност частна собственост.

По-детайлна представа за конституционните възгледи на НС “Звено” ни дават протоколите от заседанията на НК на ОФ с ръководствата на отечественофронтовските партии, проведени на 27 септември и 1 октомври 1946 г., когато се обсъжда конституционният проект на ОФ. Според проф. Н. Генчев в хода на дискусиата представителите на “Звено” отстояват позицията си за абсолютно гарантиране на частната собственост³. Всъщност участието на “Звено” в дискусиата по конституционния проект е доста активно и обхваща широк кръг от проблеми, отнасящи се до основните конституционни начала, изграждане системата от органи, които упражняват държавната власт и управление и др. Още на 21 септември проф. П. Стайнов внася предложение за промени в конституционния проект от името на НС “Звено”, които са отхвърлени от М. Нейчев. В него освен отстояване принципа на неприкосновеност на собствеността, придобита чрез труд и спестовност, се поставя въпросът за отделна декларация или преамбюл към Конституцията за правата и свободите на гражданите, предлага се текст, с който се гарантира невъзможността да се държат отговорни депутатите за предложения, гласувания и речи, изказани по време на мандата им⁴.

На 27 септември при обсъждане на основните конституционни принципи И. Харизанов и П. Попзлатев подкрепят текста “Бъл-

гария е народна република с представително управление”, за да се подчертае разликата със старото управление, основано върху принципа на разделение на властите. Тази постановка изразява същността на новия режим, при който цялата върховна власт се съсредоточава в Народното събрание, което се явява “еманация на българския народ”⁵.

Прокарването на принципа, че Народното събрание е върховен орган на държавната власт, поражда ред въпроси, свързани с неговите функции и с взаимоотношенията му с председателя на републиката. Според проф. П. Стайнов и П. Попзлатев остава неуредено положението какво ще стане, ако определена ситуация трябва да се разреши със закон, а Народното събрание се намира в предизборен период и не може да бъде свикано (позовават се на старата практика Министерският съвет (МС) да има право да решава въпроси за известен размер заеми и кредити). Проф. Стайнов внася уточнение по повод текста за тълкуване на законите от Народното събрание, според което гласуването на законите е в компетентността на Народното събрание, а тълкуването на законите принадлежи на съдилищата⁶. Предложението на П. Попзлатев една трета от народните представители да могат да внасят законопроекти в Народното събрание се обвързва със стремежа да се осигурят условия за сигурно законодателство и ефективна дейност на Народното събрание⁷. Проф. П. Стайнов се обявява за допълнение на конституционните разпоредби относно статута на народните представители, състоящо се в подчертаване на основното положение, че народният представител не носи отговорност за мненията, които е изказал по време на своя мандат⁸.

Представителите на НС “Звено” се намесват активно в дискусията за мястото и ролята на председателя на републиката в системата на държавна власт и управление. П. Попзлатев смята, че статутът на председателя на републиката според внесения за обсъждане конституционен вариант поставя въпроса изобщо за съществуването на тази институция. Той изразява предположението, че изпълнението на функциите на председателя на републиката от председателството на Народното събрание ще придаде по-голяма стабилност на върховната държавна власт. Проф. Стайнов заявява, че би се присъединил към предложението на П. Попзлатев, ако

останат непроменени функциите на председателя на републиката, които, както той образно се изразява, го обричат да бъде “един вагон в глуха линия”. Той застава зад идеята за разширяване функциите на държавния глава⁹.

Коректив на процедурата по избиране на министър-председател предлага И. Харизанов. Той вижда в правото на председателя на републиката да посочва министър-председателя при одобрението на камарата възможност за канализиране на партийните настроения и намаляване риска от разтуряне на парламента. Неговото мнение споделят К. Георгиев и П. Попзлатев¹⁰. При обсъждане на чл. 38 от представения проект (отнасящ се до правителството), проф. П. Стайнов прави сериозни възражения към включването в състава на правителството на председателите на комисията по държавен контрол и плановата комисия. Той намира, че контролната комисия, заета като орган от Съветската конституция, при българските условия е “недостатъчно ясна” и едва ли има място в българската държавно-правна система. Мотивите му се свеждат до подчертаване контролните функции на Народното събрание и възможността контрол да се осъществява от съдебната власт – Върховният административен съд (ВАС) е този, който отменя укази и заповеди на министри. Той определя като повторение предвиждането в проекта на председател на комисията по държавен контрол и председател на ВАС. Според него съгласуването на конституционните текстове с наличните институции у нас налага и отпадане на председателя на плановата комисия, тъй като съществува и функционира Върховен стопански съвет (ВСС)¹¹. Предложение по процедурата за вот на доверие на правителството прави И. Харизанов. Воден от стремежа да се избягнат партийните борби, той споделя убеждението, че вот на доверие трябва да се поставя, когато се говори не за конкретен повод, а за генералната обща политика на правителството и по начин, който ще гарантира възможността за сериозен размисъл по повдигнатия проблем (чрез предвиждане на срок от време между повдигането на въпроса и поставянето му за разглеждане в Народното събрание)¹².

Проф. П. Стайнов има сериозни забележки към четвърта глава – “Местни органи”. За да не се влиза в проблемите на администрирането и да се ограничава дейността на обикновения зако-

нодател, той предлага в Конституцията да се отрази принципът на административното деление – области, околии, общини – и да се провъзгласи принципът на учредяване на особени изборни местни съвети въз основа на широко самоуправление, съобразени с особени закони. Неизвестни съществуват по въпроса дали държавата няма да има свои представители в административните единици. В тази посока И. Харизанов предлага да се приеме принципната постановка, че ще се осигурява свободата на общинските съвети, но в рамките на държавата¹³.

Представителите на НС “Звено” изразяват категорично несъгласие с основни текстове в раздела “Съд и прокуратура”. Проф. П. Стайнов смята, че съдията е представител на една съдебна администрация, и в този смисъл разглежда като несъобразно положението всички съдии да бъдат изборни. Независимостта на съдията се свързва със свободата му от всякакви изборни колегии, с прилагането на принципа на несменяемост, с подчинението му само на законите. Спорове предизвиква и институцията главен прокурор. Проф. П. Стайнов намира, че в проекта министърът на правосъдието, който се назначава от министър-председателя и главния прокурор, който се избира от Народното събрание, са поставени в състояние на голямо състезание. Съмнения относно мястото и функциите на главния прокурор изразява и П. Попзлатев¹⁴.

Представителите на “Звено” се обявяват против лесната промяна на конституцията като обикновен закон. Изказва се препоръка изменението на конституцията да не се извършва от обикновеното народно събрание, което всичко може. Отстоява се мнението, че проектът не предвижда текстове, които да придадат необходимата устойчивост и авторитет на конституцията¹⁵.

Критика е отправена и към раздела за права и свободи на гражданите. Според проф. П. Стайнов конституционните норми трябва да имат повелителен характер, а в проекта текстовете звучат като пожелание¹⁶.

Разискванията по конституционния проект на ОФ приключват на 1 октомври 1946 г., след което комисия от юристи (д-р Нисим Меворах, проф. П. Стайнов и проф. М. Геновски) пристъпва към неговата последна редакционна обработка. Конституционният проект е публикуван на 4 октомври 1946 г.

В архивните фондове на проф. П. Стайнов и проф. Ст. Баламезов в Научния архив на БАН се съхраняват два документа, които съдържат допълнителна информация за позицията на НС “Звено” по конституционния проект на ОФ. Първият е “Изложение на НС “Звено” по проекта за нова Конституция”, подписан от проф. П. Стайнов с дата 1 октомври 1946 г.¹⁷, а вторият има заглавна страница “Доклад по проекта за Конституция, изработен от П. Стайнов” и вероятно е съставен след обнародването на конституционния проект на ОФ¹⁸.

В двата документа се подчертава принципната подкрепа на отечественофронтовския проект и се правят конкретни предложения, които според НС “Звено” биха били от “полза за общото дело на ОФ” и биха съдействали за окончателното оформяне на проекта, за да стане “официален текст на Конституцията на НРБ”.

Тези бележки се отнасят до уточняване компетентността на основните конституционни органи – председател на републиката, Народното събрание, Министерския съвет (МС); осигуряване независимостта на съдебната власт; конституционните гаранции на гражданските права и свободи. В тях категорично се застава зад мнението, че председателят на републиката не трябва да бъде един “чисто декоративен господин”, а е необходимо да действа като “истински и делови орган на държавната власт”. Обявявайки се против обезличаването на институцията в проекта, проф. П. Стайнов от името на “Звено” предлага засилване на неговите функции – да му се повери правото да назначава министър-председателя в духа на парламентарната традиция и да разтурва Народното събрание¹⁹.

НС “Звено” възприема идеята за силно, авторитетно Народното събрание, но изразява съмнение и предлага да бъде отново поставено на обсъждане обстоятелството, че основни органи на държавата, намиращи се в определни отношения, дори конкуренция, се избират от Народното събрание на едно и също основание (става дума за председателя на републиката, главнокомандващия, прокурора на републиката). “Звено” препоръчва запазване и в бъдеще на институцията Велико народно събрание²⁰.

Принципното възприемане на идеята за императивния мандат на народните представители се обвързва с необходимостта от

уточняване на текста, в смисъл че отзоваването ще се извършва от партията, която е издигнала неговата кандидатура²¹.

Съществени и по-цялостни по отношение на позицията по време на дискусиата в НК на ОФ са препоръките, които се правят в двата документа към текстовете, отнасящи се до съдебната власт. Посочва се необходимостта от утвърждаване принципа на несменяемост на съдиите като важно условие за функционирането на независима съдебна власт. Предлага се текст за забрана на извънредните съдилища, които според “Звено” са несъвместими с демокрацията и винаги са служили на властниците за налагане на желаната от тях присъда, и то от нарочно подбрани съдии, често и непрофесионалисти. НС “Звено” изразява несъгласие с текстовете, отнасящи се до главния прокурор на републиката. Критиката се отправя към статута на главния прокурор, избран и подчинен единствено на Народното събрание. Смята се, че в този си вид главният прокурор обезсмисля ролята на министъра на правосъдието. От друга страна се подчертава фактът, че Народното събрание не е йерархически началник, за да има свои органи, пряко и единствено нему подчинени. В този смисъл се смята за логично да се внесе корекция, предвиждаща подчинението и съгласуваността между главния прокурор и министъра на правосъдието²².

Интересна е позицията по въпроса за осъществяване на контрол върху конституционната съобразеност на създаваните закони. Проявяват се резерви по отношение на практиката контролът да се осъществява от съдилища поради обстоятелството, че се “туря в борба едно народно събрание, избрано от народа, което счита, че изразява народния суверенитет, и един съд, съставен от няколко души неотговорни чиновници съдии, колкото и уважавани да са те”. Решението, което в случая се предлага, се свързва с обнародването на законите от председателя на републиката и с даване на право на държавния глава да поиска новото им разглеждане от Народното събрание²³.

Относно текстовете, уреждащи статута на частната собственост, “Звено” категорично застава зад принципа за неприкосновеност на частната собственост и допуска отчуждаването ѝ при доказана обществена нужда срещу “справедливо и предварително” обезщетение. “Звено” обвързва тази своя позиция с разбирането,

че частната собственост трябва да се разглежда като “функция за стимул и за най-рационално използване на известни блага чрез заинтересуването на частни лица”, но упражняването на това право не трябва да бъде във вреда на обществения интерес²⁴.

Критични бележки се отправят към текстовете, които се отнасят до правата и свободите на гражданите. Липсата на правна прецизност придава на голяма част от тях вида на “благопожелания във вестникарска статия”. Изказва се мнение, че установяването на държавен монопол върху образованието нарушава гражданските права и свободи. Посочва се необходимостта от включване на текст, предвиждащ строги наказания за органи, които не спазват конституционните права и свободи²⁵.

Статутът на ВСС също предизвиква несъгласието на НС “Звено”. С оглед изясняване мястото му в държавната организация и уреждане въпроса с парламентарната отговорност на неговия шеф се предлага ВСС да се нарече министерство, с което ще се внесе яснота и системност по отношение на държавния апарат²⁶.

Публикуването на конституционния проект на ОФ слага край на консултациите и дебатите по конституционния въпрос между партиите от коалицията ОФ. Дискусията се пренася на страниците на периодичния печат, а след провеждане на изборите на 27 октомври 1946 г. във ВНС. Коментарите, анализите, мненията по проблемите на новата Конституция присъстват и в печатния орган на НС “Звено” – вестник “Изгрев”. В него излагат своите разбирания изявени партийни дейци като проф. П. Стайнов, П. Попзлатев, И. Харизанов, В. Юруков, проф. Ст. Чолаков. През ноември 1946 г. редакцията на вестника открива специална рубрика – “Трибуна на Конституцията”, чрез която осигурява възможност на читателската аудитория да вземе участие в обсъждането на спорни въпроси, свързани с конституционното устройство на републиката. По този начин стават обществено достояние “Мотиви към проектоконституцията на България” на проф. В. Ганев (януари 1947 г.) и “Бележки върху проекта за нова Конституция” на проф. Ст. Баламезов (март 1947 г.). Своята позиция по конституционните проблеми огласяват Л. Чолаков, Вл. Велински, В. Велчев, Ив. Джамджиев и др. Материалите, публикувани във в. “Изгрев”, засягат темите за основните конституционни принципи, компетент-

ността на конституционните органи, гаранциите за демократичното функциониране на системата на държавна власт и управление и др.

Сред авторите, които проявяват активно отношение към конституционния въпрос и се ангажират с публично оповестяване на своите конституционни възгледи, особено място заема проф. П. Стайнов. На конференцията на “Звено”, проведена на 1 – 2 юни 1946 г., в доклада си “Народната република и славянската общност” проф. П. Стайнов прокарва идеята, че конституционните промени не трябва да следват лековерно чужди влияния, а да стъпят на онези здрави начала в Търновската конституция, които отговарят на бита и духа на народа²⁷. Тази умереност и стремеж към използване на традицията в решаване на конституционните проблеми при новата социалнополитическа ситуация присъства през целия период на дискусията по новата конституция в позицията на проф. П. Стайнов и на НС “Звено” като цяло. Той отправя сериозна обоснована критика към статута на главния прокурор на републиката. Освен изложените при обсъждането на отечественофронтовския конституционен проект в НК на ОФ критични бележки по отношение на институцията главен прокурор, проф. П. Стайнов на страниците на в. “Изгрев” излага нови аргументи при оспорването на положението и правата на главния прокурор. Той недвусмислено заявява, че в тази институция се открива поскоро “чуждо подражание или някакво неизменно идеологическо заемане от друг режим”. Видният юрист се връща към традициите в устройството на съдебната система, според която прокурорският надзор е независим от съда, отстоява държавния и обществен интерес и е подчинен на върховния магистрат в страната – министъра на правосъдието, който от своя страна е политически и съдебно отговорен пред Народното събрание. При новата ситуация логично се поставя въпросът за правомощията на министъра на правосъдието, след като назначаването, преместването, уволнението се извършват от Върховен съдебен съвет, председателите на ВАС и ВКС и главният прокурор се избират от Народното събрание, прокурорите се подчиняват на главния прокурор, а той единствено на Народното събрание. Подобно положение, смята П. Стайнов, обезсмисля ролята на министъра на правосъдието и поставя

въпроса или главният прокурор да заеме мястото му, или да се ликвидира министерството на правосъдието и да се трансформира в отдел за законодателство при министър-председателя. Проф. П. Стайнов обобщава, че тая институция – главен прокурор на републиката, в една малка унифицирана държава като България е “неуместна”²⁸.

Проф. П. Стайнов отново поставя на обсъждане въпроса за ролята и мястото на председателя на републиката в системата на държавна власт и управление, за начина на посочване на министрите. Отчитайки съвременните тенденции в парламентарните режими за осъществяване надмощие на Народното събрание, той намира за необходимо да се постави на дискусия въпросът за избиране на министър-председателя от парламента. Евентуалните процедурни затруднения, които биха могли да се появят (ако при избора на министър-председател не се получи мнозинство в Народното събрание при първо и второ гласуване, камарата се счита неспособна да излъчи правителство и се разпуска), според проф. П. Стайнов биха могли да се коригират с даване право на председателя на републиката да посочва министър-председателя, както е в редица държави²⁹.

Важно място в конституционните възгледи на проф. П. Стайнов заема разбирането му за принципа на разделение на властите. Според него терминът разделение на властите в съвременен смисъл предполага разделение на функциите на единната държавна власт, която произтича от суверена-народ. Гаранциите на доброто управление той вижда в разпределянето на функциите на властта между различни държавни органи. Проф. П. Стайнов е убеден, че практически пълно разделение на властите не може да се постигне и при съвременните парламентарни режими съществува определено надмощие на парламента над изпълнителната власт. Народното събрание осъществява това надмощие чрез изразяване на доверие на правителството. Утвърждавайки това разбиране, той намира, че този принцип се прилага и в проекта за нова Конституция³⁰.

Фактът, че проф. П. Стайнов е един от ръководните дейци на “Звено” и като такъв участва дейно в изясняване и отстояване позицията на партията по конституционния въпрос, е достатъчно основание за по-подробния анализ на конституционните му

възгледи. Проф. П. Стайнов е привлечен в комисията от специалисти, която консултира избраната от ВНС конституционна комисия, натоварена с изработването на проектоконституцията. В началото на януари 1947 г. той отправя своите “Бележки по проекта за Конституция на секциите от общата комисия”, в които изразява своето становище по някои конституционни текстове. Основно място в тях се отделя на постановките, свързани със стопанското устройство. Аргументирано се отхвърля терминът “общонародна собственост” като юридически неиздържан. Проф. Стайнов отчита прокарването на тенденция на социализация в начина, по който се изяснява стопанската структура. Категорично подчертаване ролята на държавния сектор като главна опора на стопанския живот на практика обезсмисля идеята за хармонията между държавния, кооперативния и частния сектор в икономиката. Въвеждането на подобен текст според проф. П. Стайнов очертава контурите на една социалистическа система, което не е задача на ВНС. Като недопустимо се преценява конституционното закрепване ролята на отечественофронтовските комитети при осъществяване на стопанската политика. Установяването на дирижираното стопанство като конституционен принцип се разглежда като достатъчно основание за предпазване на конституционния текст от влиянието на всекидневния политически език³¹.

И. Харизанов свързва същността на конституционния проблем с промените в параметрите на съвременната демокрация. В този смисъл той смята, че в новата Конституция, която санкционира измененията в обществения живот, логично се премахва разделението на властите и се утвърждава принципът на върховенство на парламента и народният контрол върху съдебната власт, ограничава се изпълнителната власт и се издига в конституционен принцип закрилата на труда и унищожаването на частните монополи. Тези важни конституционни норми според него са характерни за съвременната демокрация, която е икономическа и социална в своята същност. И. Харизанов утвърждава становището, че новата конституция не е съветска конституция, а “народна, социална и напълно демократична Конституция”. Публикуваният отечественофронтовски проект според него е “междинен” етап в посока към установяване на “пълното върховенство на народа,

крайното изражение на което намираме в т. нар. непосредствена демокрация”³².

Един от най-дискутираните проблеми на страниците на в. “Изгрев” се отнася до обмислянето на механизми за отстраняване опасността Народното събрание да се превърне във всевластен диктатор, ако злоупотреби със своите изключителни правомощия. В. Юруков излага мерките, които новата френска конституция предвижда, за да се отстрани всеилието на парламента (правото на държавния глава да назначава министър-председателя; да разпуска Народното събрание при съгласие на Министерския съвет; премахване правото на Народното събрание да бламира правителството при всеки случай и т. н.). Идеята за възпирането на Народното събрание той обвързва с принципа, че властта принадлежи на народа и конституцията трябва да предвиди гаранции, че това върховно право на народа няма да бъде нарушено нито от някой диктатор, нито от самото Народно събрание³³.

Вестникът дава израз на убежденията, че конституцията трябва да гарантира правото на частна собственост с преминаването ѝ по наследство и правото на разгръщане на частната инициатива като двигател на обществения прогрес. Ст. Чолаков развива характерната за “Звено” теза, че гарантирането на частната собственост трябва да бъде в определените от държавата обществени рамки³⁴.

Безспорен интерес представляват поредицата статии, които публикува през първата половина на 1947 г. Л. Чолаков. Той се обявява в подкрепа на идеята за двукамарен парламент, тъй като втората камара обезпечава непрекъснатост на законодателната власт, повишава ефективността на законодателната дейност, явява се като арбитър между законодателната и изпълнителната власт³⁵. Становището на Л. Чолаков по въпроса за гарантиране конституционната съобразеност на законодателната практика се основава на убеждението, че е необходимо създаването на специална институция Върховен конституционен съд, който трябва да отменя неконституционните актове на Народното събрание и по този начин да съдейства за ненарушимостта на конституцията³⁶. Той намира, че изменението на конституцията не бива да става по реда, предвиден за обикновените закони, и предлага тази дейност да се съсредоточи в правомощията на ВНС³⁷. Убеден е, че принципът

на несменяемост на съдиите и прокурорите трябва да бъде конституционно закрепен, за да бъдат те гарантирани срещу произволни действия на изпълнителната власт³⁸. Л. Чолаков се обявява и за по-цялостно постановяване на свободата и неприкосновеността на личността чрез включване на текстове, които забраняват наказателните закони с обратна сила, изключителните съдилища, мъченията и предвиждат наказателна отговорност за всички длъжностни лица, действали произволно срещу личната неприкосновеност³⁹.

С конкретни бележки и предложения излиза и И. Джамджиев, според който ВНС е необходима институция, председателят на републиката трябва да се избира пряко от народа, а министър-председателят да се посочва от държавния глава. Той изразява резерви по отношение на принципа на отзоваване на народните представители поради неяснотата на начина, по който ще се прилага. И. Джамджиев намира, че предвидената възраст за упражняване на изборително право (18 г.) предполага участие в изборителния процес на непълнолетни, които се намират под родителска и настоятелна власт, което налага прецизиране на този текст⁴⁰.

Във вестника намират място и мнения, които изцяло подкрепят отечественофронтовския проект. Такава е позицията на Тр. Трифонов, П. Райчев и др.⁴¹. Давайки публичен израз на различни становища по конституционния въпрос, в. "Изгрев" илюстрира една характерна черта в поведението на НС "Звено", отразяваща готовността и сочеща необходимостта от обществен дебат по проблемите на новата конституция.

Неуспехът в изборите на 27 октомври 1946 г. лишава партията от достойно представителство във ВНС и по този начин от възможността пряко и активно да участва при изработването на Конституцията. Основните опоненти в разгърналите се парламентарни дебати са представителите на БРП(к) и опозицията. Все пак в общия хор на изказващи се депутати от ОФ известен нюанс внася Ат. Минков, представител на НС "Звено", който смята, че парламентарното управление е налице в тези страни, където има държавен глава, упражняващ правото да избира, назначава и уволнява министрите, където има съответствие между властта на държавния глава и волята на парламента. Той настоява да бъде конституционно закрепен принципът на несменяемост на съдиите като га-

ранция за запазване на тяхната фактическа независимост. Ат. Минков апелира за предпазливо боравене с правото на отзоваване на народни представители, защото това право може да създаде “олигархия на политическите ръководства или да бъде използвано от властта, за да се установи един личен режим” в страната⁴².

Настъпилите през есента на 1947 г. съществени промени във вътрешнополитически и международен план налагат нови съществени изменения в приетата на първо четене проектоконституция. Решенията на Полското съвещание определят социалистическата посока на развитие на страните от Югоизточна Европа. Драстичните мерки по отношение на опозицията сковават всякакви опити за проява на инакомислие. В тази обстановка внесеният на 29 ноември 1947 г. нов конституционен вариант е приет бързо на второ и трето четене от народните представители, без да се регистрира несъгласие или неодобрение на направените промени. Изказалите се от името на “Звено” депутати Ив. п. Димитров и Й. Панайотов изцяло подкрепят проектоконституцията. Новата конституция е гласувана единодушно на 4 декември 1947 г. Коментарът в редакционна статия на партийния вестник “Изгрев” е лаконичен и е напълно в духа на новата политическа ситуация. Подчертава се, че “Конституцията установява рамките и насоките на по-нататъшното прогресивно развитие на нашата страна”⁴³.

Чрез изложените мнения и отстоявани позиции НС “Звено” демонстрира собствено виждане по конституционния въпрос. Партията застава зад конституционния проект на ОФ, но в същото време се отправят критики към конкретни текстове в него, правят се предложения и допълнения, които отразяват един различен принципен подход към изработването на новата конституция. Въпреки възприемането на идеята, че конституцията трябва да осигури върховенството на Народното събрание, позицията на “Звено” е силно повлияна от идеите и практиката на парламентаризма. Това влияние се проявява в стремежа към разширяване участието на председателя на републиката в осъществяване на държавната власт и управление, чрез въвеждане на принципа на несменяемост на съдиите като гаранция за независимостта на съдебната власт, запазване на ВНС и т. н. Много характерна е позицията на “Звено” по въпросите на обществено-стопанското устройство.

Верни на идеята, че частната собственост и инициатива стоят в основата на стопанския и обществения прогрес, те категорично настояват за гаранции по отношение на частната собственост. Този възглед се обвързва с убеждението, че правото на частна собственост не може да се упражнява против обществения интерес.

Възгледите на НС “Звено” по конституционния въпрос кореспондират с партийното разбиране за същността на демокрацията. Т. нар. отечественофронтовска ера според дейците на “Звено” олицетворява оня нов тип демокрация, която по своята същност не е социалистическа, но не е и от типа на старите буржоазни демокрации. Този особен, среден път на развитие в икономически план предполага равнопоставеност и хармония между трите стопански сектора – държавен, кооперативен и частен, а политически изисква сътрудничеството на всички социални прослойки и се осъществява с решаващото присъствие на пролетариата и комунистическата партия. Тази демокрация има силно изразена социална насоченост.

Новата Конституция според НС “Звено” следва да отразява създадените нови реалности в страната. Гарантирането на социалните и стопанските промени трябва да се осъществява чрез установени и проверени конституционно-правни механизми. Въпреки че признават отпадането на принципа на разделение на властите, дейците на НС “Звено” търсят балансиране на отговорностите на конституционните фактори. Чрез разпределяне функциите на властта между различните държавни органи, чрез поставянето им в положение на солидарност и сътрудничество се прави опит да се постигне изграждането на оптимален държавно-политически модел, който ще гарантира просперитета на обществото. В това отношение НС “Звено” се доближава до защитаваните от опозицията конституционни възгледи. Конституционните възгледи на НС “Звено” са опит да се адаптират към новата социално-политическа ситуация традициите на конституционализма като теория и практика.

БЕЛЕЖКИ

- ¹ ЦА на РБ, ф. 28, оп. 1, а. е. 38, л. 74–75.
- ² Пак там, л. 76, 79, 80.
- ³ **Генчев, Н.** Политическите борби между Отечествения фронт и буржоазната опозиция около създаването на Конституцията на НРБ от 1947 г. – Исторически преглед, 1962, № 5, с. 12.
- ⁴ НА на БАН, ф. 78, оп. 1, а. е. 20, л. 1.
- ⁵ ЦА на РБ, ф. 28, оп. 1, а. е. 38, л. 213–214.
- ⁶ Пак там, а. е. 39, л. 6–8.
- ⁷ Пак там, л. 21.
- ⁸ Пак там, л. 28.
- ⁹ Пак там, л. 36.
- ¹⁰ Пак там, л. 56–57.
- ¹¹ Пак там, л. 64–65.
- ¹² Пак там, л. 76.
- ¹³ Пак там, л. 82–83, 89–90.
- ¹⁴ Пак там, л. 95, 99, 103.
- ¹⁵ Пак там, л. 121, а. е. 38, л. 231.
- ¹⁶ Пак там, а. е. 39, л. 106.
- ¹⁷ НА на БАН, ф. 78, оп. 1, а. е. 19, л. 1–6.
- ¹⁸ Пак там, ф. 71, оп. 1, а. е. 177, л. 2–33.
- ¹⁹ Пак там, л. 21, 23.
- ²⁰ Пак там, ф. 78, оп. 1, а. е. 19, л. 2, 6.
- ²¹ Пак там, л. 1–2.
- ²² Пак там, ф. 71, оп. 1, а. е. 177, л. 28, 30.
- ²³ Пак там, л. 18.
- ²⁴ Пак там, ф. 78, оп. 1, а. е. 19, л. 1.
- ²⁵ Пак там, ф. 71, оп. 1, а. е. 177, л. 31–32.
- ²⁶ Пак там, л. 23.
- ²⁷ Изгрев, бр. 511, 8 юни 1946.
- ²⁸ Пак там, бр. 665, 3 дек. 1946.
- ²⁹ пак там, бр. 693, 6 ян. 1947.
- ³⁰ **Стайнов, П.** Разделността на властите и Конституцията. – ГСУ, ЮФ, X, 1946/1947, с. 18–25.
- ³¹ НА на БАН, ф. 71, оп. 1, а. е. 178, л. 1–12.
- ³² ЦА на РБ, ф. 1508, оп. 1, а. е. 771, л. 5–8; Изгрев, бр. 627, 20 окт. 1946.
- ³³ Изгрев, бр. 621, 13 окт. 1946; бр. 630, 24 окт. 1946; бр. 677, 17 дек. 1946.
- ³⁴ Пак там, бр. 621, 13 окт. 1946; бр. 622, 15 окт. 1946.

³⁵ Пак там, бр. 703, 21 ян. 1947.

³⁶ Пак там, бр. 693, 6 ян. 1947.

³⁷ Пак там, бр. 727, 18 февр. 1947.

³⁸ Пак там, бр. 761, 30 март 1947.

³⁹ Пак там, бр. 718, 7 февр. 1947.

⁴⁰ Пак там, бр. 814, 5 юни 1947; бр. 816, 7 юни 1947.

⁴¹ Пак там, бр. 621, 13 окт. 1946; бр. 630, 24 окт. 1946.

⁴² СД на ВНС, 76 зас., 29 май 1947, с. 47–48.

⁴³ Изгрев, бр. 971, 4 дек. 1947.